

Befektetések I.

5. Előadás

Viselkedési pénzügyek és technikai elemzés

2023.04.04.

Póra András

pora.andras@gtk.bme.hu

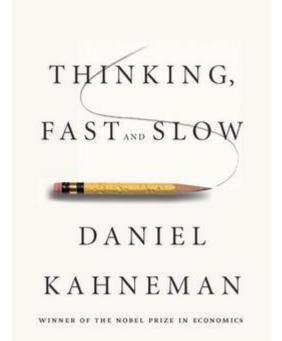
Konvencionális vs. Viselkedési pénzügyek

Konvencionális pénzügy

- A belső érték egyenlő a piaci árral;
- Az erőforrás-allokáció hatékony;
- Megfelel a hatékony piacok elméletének.

Viselkedési pénzügyek

• Mi van akkor, ha a befektetők nem viselkednek racionálisan?

A viselkedési kritika

Az irracionalitás két kategóriája:

- 1. A befektetők nem mindig jól dolgozzák fel az információt; Eredmény: a jövőbeli hozamok inkorrekt eloszlása;
- 2. Még ha az 1.-es kategória nem is teljesül, a befektetők akkor is gyakran inkonzisztens vagy szuboptimális döntéseket hoznak; Eredménye: viselkedésbeli/kognitív zavar/torzítás.

Információfeldolgozás és néhány torzítás

Hibák az információfeldolgozásban: a valódi valószínűségek félrebecslése.

- 1. Előrejelzési hibák: túl nagy súlyt helyezünk a nem olyan régi eseményekre;
- **2. Túlzott magabiztosság:** a befektetők túlbecsülik a képességeiket, és az előrejelzéseik pontosságát;
- **3. Konzervativizmus:** a befektetők csak lassan változtatják a feltevéseiket, és reagálnak új információkra;
- **4. Mintanagyság és reprezentativitás:** a befektetők gyakran kis méretű és nem reprezentatív mintákból következtetnek nagy trendekre.

Viselkedési torzítások/zavarok: még ha a tökéletes információ birtokában is van a befektető, akkor is irracionális döntést hoz.

Néhány példa:

- **1. Keretezés:** ugyanolyan nagyságú kockázat eltérő leírása ("kockázatos veszteség vs. nyereség) megváltoztatja a döntést;
- **2. Mentális "nyilvántartás":** a befektetők mentálisan más "zsebben" tartják a különböző forrásból származó pénzeiket, ezért bizonyos zsebekkel bevállalnak olyan kockázatot is, amit a tőkéjükkel amúgy nem vállalnának (pl. hitelkártya effektus);
- 3. Veszteség/megbánás kerülés: a befektetők jobban hibáztatják magukat, ha egy kockázatosabb befektetés veszteséget termel;
- **4. Kilátáselmélet:** konvencionális nézet: a fogyasztói hasznosság a vagyon abszolút szintjén alapul. Viselkedési: a vagyon változásán alapul, relatív a hasznosságváltozás.

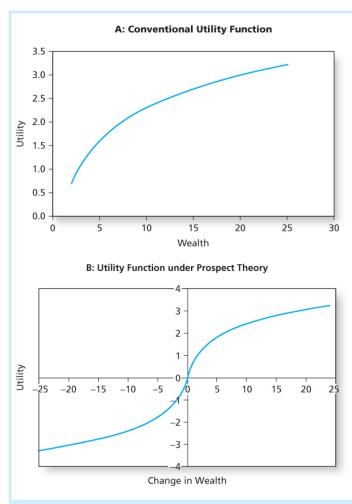

Figure 12.1 Prospect theory. *Panel A:* A conventional utility function is defined in terms of wealth and is concave, resulting in risk aversion. *Panel B:* Under loss aversion, the utility function is defined in terms of losses relative to current wealth. It is also convex to the left of the origin, giving rise to risk-seeking behavior in terms of losses.

Az arbitrázs korlátai

- A viselkedési torzítások/hibák nem számítanának, ha racionális arbitrazsőrök teljesen kihasználnák ezeket és helyreállítanák a piaci egyensúlyt, de sokszor nem így történik;
- Fundamentális kockázat:
  - "Markets can remain irrational longer than you can remain solvent." (Keynes);
  - A belső érték és a piaci ár nagyon hosszú időszakon át is jelentősen eltérhet egymástól;
- Implementációs költségek: tranzakciós költségek és a rövidre eladás (shortolás) korlátozása korlátozhatja az arbitrázs-tevékenységet;
- Modellkockázat: Mi van akkor, ha rossz a modellünk, és a piaci ár korrekt
- Az "egy és ugyanazon ár szabálya": a "Sziámi-iker társaságok" a példa, hogy nem működnek:
  - A Royal Dutch-nak a Shell 1,5X-ösén kellene mennie;
  - De a valóságban egészen hosszú periódusokon keresztül is eltér ettől az árazás.

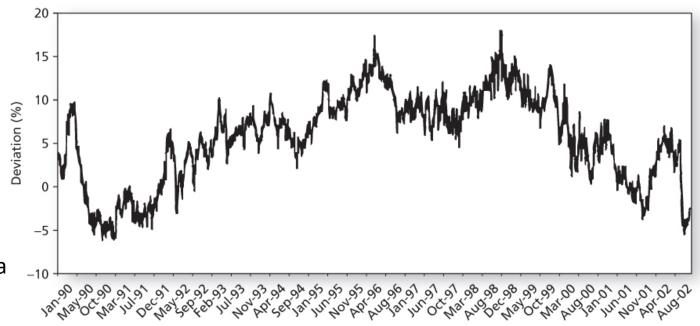

Figure 12.2 Pricing of Royal Dutch relative to Shell (deviation from parity)

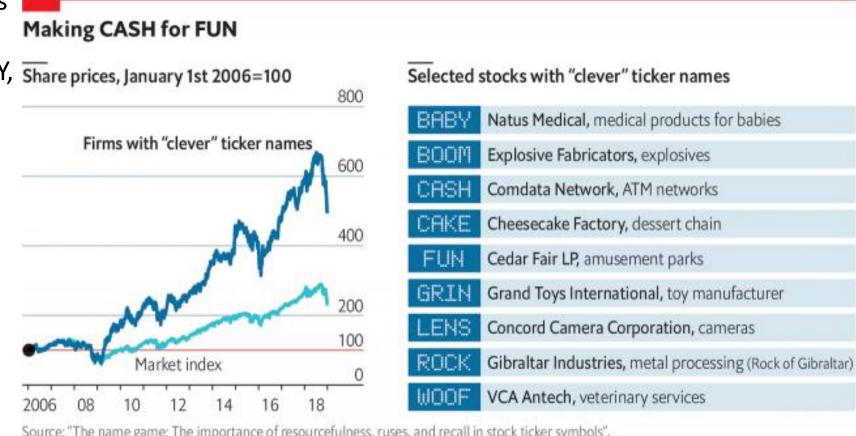
Source: O. A. Lamont and R. H. Thaler, "Anomalies: The Law of One Price in Financial Markets," *Journal of Economic Perspectives* 17 (Fall 2003), pp. 191–202.

Clever-tickers: a Monica E. Geller stratégia

- Monica (Jóbarátok) szimpatikus
   "tickerrel" rendelkező
   részvényeket vesz (pl. CHP, SXZY, Share prices, January 1st 2006=100
   MEG) → veszít vele;
- Ticker: a részvény tőzsdei szimbóluma, 1-4 betűs rövidítése;
- A valóság: MŰKÖDIK!
- 2009-es kutatás (82 részvény):
   1984-2005: 23.5% (clever tickers) vs 12% (piac);
- 2019-es replikáció(+20 papír, 2006-2018): az eredmény hasonló;
- A viselkedési pénzügyek legyőzte a hatékony piacok elméletét.

Source: "The name game: The importance of resourcefulness, ruses, and recall in stock ticker symbols", by Naomi Baer, Erica Barry and Gary Smith, The Quarterly Review of Economics and Finance (2019)

The Economist

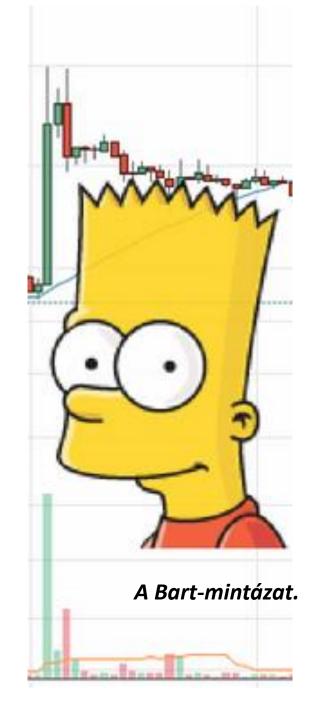
https://www.economist.com/graphic-detail/2019/10/07/woof-cake-boom-stocks-with-catchy-tickers-beat-the-market

Viselkedési pénzügyek és Technikai elemzés

BME-GTK PENZUGYEK

- Technikai elemzés: egy módszer az árak trendjének meghatározására, amely a múltbeli adatokra épül, főként a volumenre és az árra
- A technikai elemzés **a visszatérő és előre jelezhető mintázatokat** próbálja meg kihasználni az eszközárakban:
  - Az árak csak lassan alkalmazkodnak egy új egyensúlyhoz;
  - A piaci ár és a belső érték csak lassan konvergál.
- **Diszpozíciós hatás:** a befektetők hajlama arra, hogy a veszteséget termelő befektetéseket is tartsák;
  - A részvények iránti kereslet a múltbeli árakon alapul;
  - "Momentumhoz" tud vezetni a részvényárakban;
- A technikai elemzés feltevései:
  - A piaci mozgásban (ár, volumen) minden benne van;
  - Az árak trendekben mozognak;
  - Vannak fundamentális faktorok is (bár nem mindig);
  - Trendek: a befektetők magatartását követik;
  - A történelem ismétli önmagát $\rightarrow$ visszatérő mintázatok;
  - A piaci szereplők ugyanarra a jelenségre, szituációra ugyanúgy reagálnak általában.

A technikai elemzés erősségei és gyengeségei

- Könnyű megérteni;
- Sok metrika: mutatók, ráták stb.;
- A befektetők relatíve sok eszközt viszonylag könnyedén tudnak követni;
- Nagyon könnyű algoritmizálni;
- Sok nézőpont: mikrótól a makróig;
- A befektetőknek alapvetően nem kell ismerniük a fundamentumokat.

- A múlt nem feltétlenül magyarázza a jövőt;
- Bizonyos piacokon működik (deviza, áru, néha részvény), bizonyos piacokon nem annyira;
- Sok metrika: könnyű elveszni benne;
- Nagyon szubjektív időnként, nagyon nyitott az interpretációra.

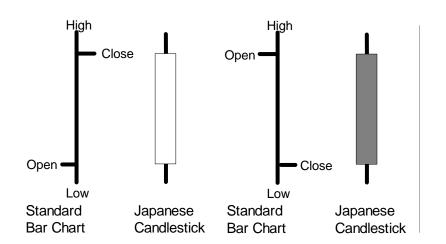
Az ábrák főbb fajtái

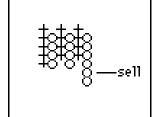
A technikai elemzés fő eszközei:

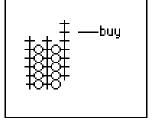
- Charting $\rightarrow$ mintázatok és trendek elemzése;
- Technikai indikátorok.

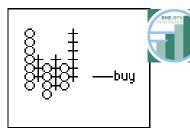
Ábra/Chart: Az adatok grafikai ábrázolása

- Point and figure (o-x) diagram;
- Oszlop diagram: nyitó-záró-legmagasabb-legalacsonyabb;
- Vonaldiagram;
- Japángyertya: üres (fehér) ha felment az ár, fekete/színes ha lement $\rightarrow$ ha az ár felment, de a napi nyitó alatt zárt $\rightarrow$ piros.

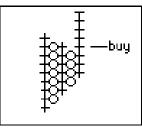

triple bottom

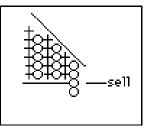
Breakout of a

Breakout of a triple top

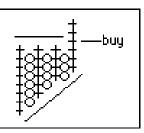
Saucer Bottom

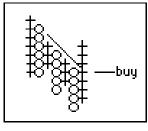
Upside breakout of a symetric triangle

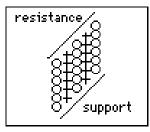
Downside breakout of a descending triangle

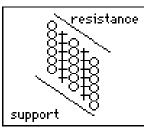
Upside breakout of an ascending triangle

Upside breakout of bearish resistance line

Uptrending channel

Downtrending channel

- O-X diagram: időtől független;
- X egy felfelé ugrás, O egy lefelé ugrás;
- Az X és O minimális egységében meg kell egyezni (pl. 10 forint: ha ennyit megy az ár, rajzolunk egy x-et vagy egy o-t);
- A fordulómennyiségben is meg kell egyezni (pl. 3 egység, 30 forint): ennyi változás kell ellentétes irányban, hogy új oszlopot kezdjünk;
- Tipikusan 1-3 az arány a mozgás és a fordulás között.

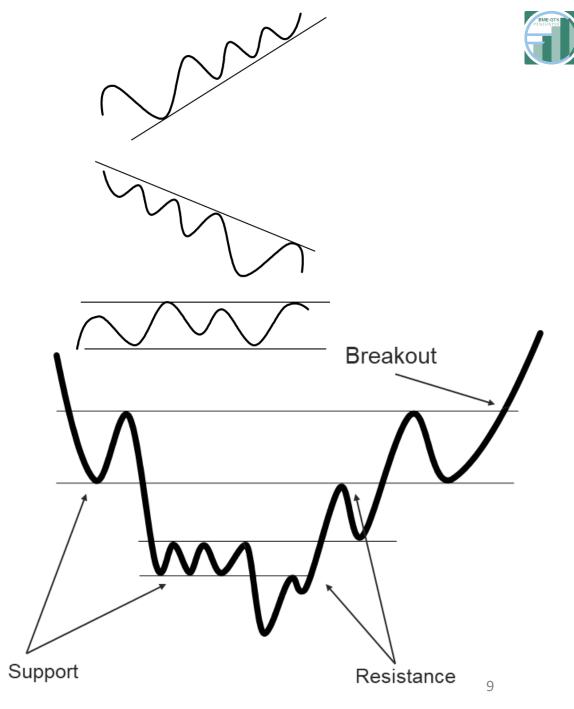
Trendvonalak: a momentum keresése

A három alapvető trend:

- Felfelé: ha nőnek általában az árak;
- Lefelé: ha csökkennek;
- Range: egy határig (ellenállás) felfelé megy az ár, aztán megint egy határig (támasz) lefelé.

Vonalak:

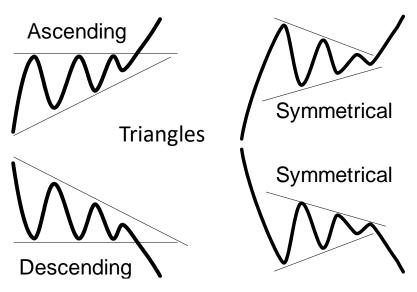
- Támasz és ellenállás: a trendek valószínű végét jelzik;
- Ellenállás: a korábbi csúcsokat nehezen haladja meg az ár;
- Támasz: a korábbi minimumokon nehezen esik át az ár;
- A kitörés (felfelé) és letörés (lefelé) után támaszból ellenállás, ellenállásból támasz lesz.

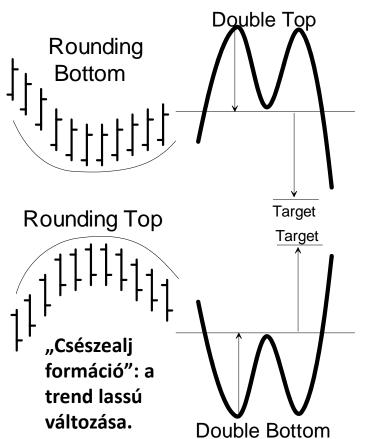

A főbb formációk a charton: mintázatok

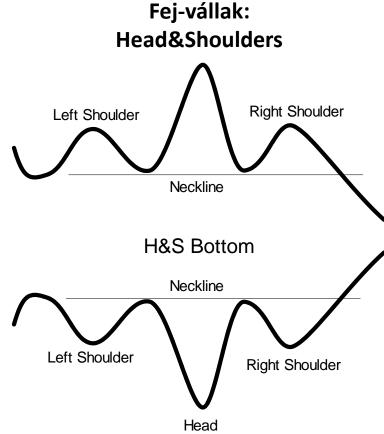

- A háromszögek általában folytonos (nem trendfordulós) formációk, a 3 fajta:
  - Emelkedő
  - Csökkenő
  - Szimmetrikus
- Általában a harmadik csúcs vagy alj után van kitörés vagy letörés a formációban;
- És persze vannak trendfordulót jelző háromszögek is.

- Duplatető (M) és duplaalj (W): olyan, mint a fej-vállak, csak nincs "fej";
- Trendfordulót jelez.

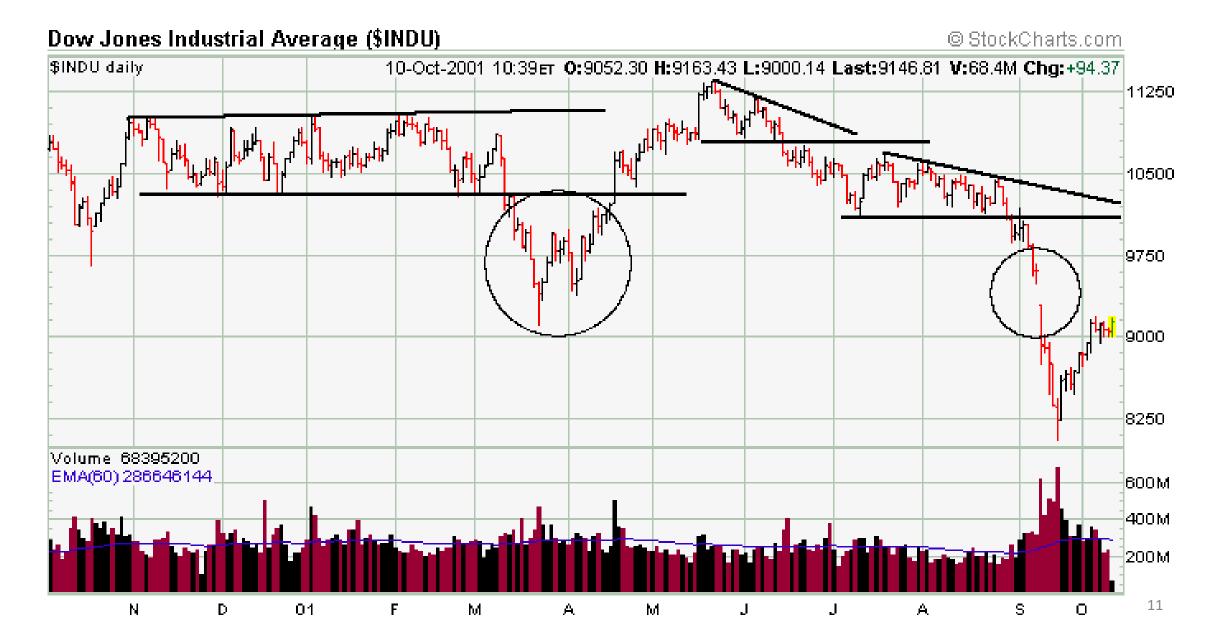

- Két kisebb csúcs/alj egy nagyobb csúcs/alj két oldalán;
- Trendfordulót jelez.

Példa: DJIA 2000-2001

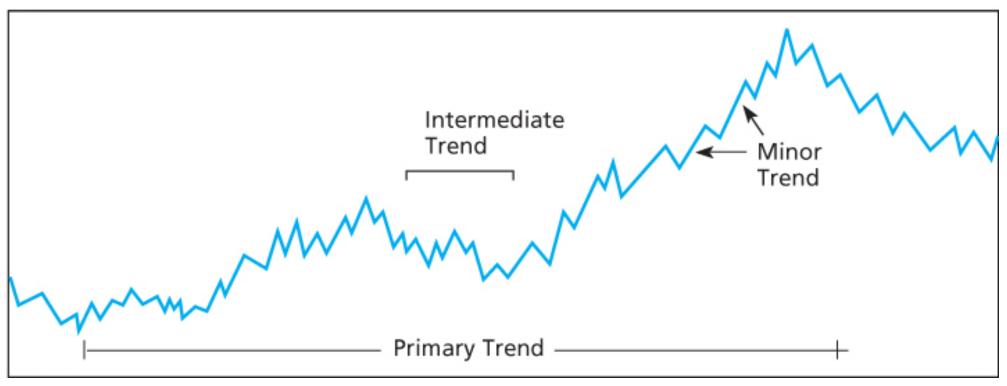

Dow elmélet

- Charles Dow elmélete, amit a Wall Street Journalban fejtett ki 1900 és 1902 között;
- Dow (később pedig Hamilton és Rhea) úgy gondolták, hogy a piaci trendek jelzik előre a gazdasági trendeket;
- Martin Pring szerint ha 1897-ben 44 USD-t fektettünk volna be és követtünk volna minden piaci jelet, 1981-re 18 ezer
   USD-t ért volna a befektetésünk → ugyanakkor egy szimpla piaci portfolióval csak 960 USD;

Trendek:

- 1. Elsődleges: hosszútávú mozgások, hónapoktól évekig terjedően;
- 2. Másodlagos vagy köztes: rövid távú eltérések az elsődleges trendtől, amelyeket korrekciók térítenek vissza;
- 3. Harmadlagos vagy kisebb: kis jelentőségű napi fluktuáció.

Indikátorok

Technikai indikátorok

(nem kimerítő felsorolás)

Mozgóátlagok, MACD

Piaci szélesség

Bollinger-szalagok

OBV Indikátor

RSI index

Stb.

Piaci hangulati indikátorok

(nem kimerítő felsorolás)

Implikált jövőbeni volatilitás

VIX index

Volumen alapú mutatók

NYSE High/Low Indicator NYSE 200-day Moving Average TRIN Index

Derivatíva és tőkkeáttétel alapú mutatók

The Commitments of Traders Report
Short-sale volume
Short interest
Put / Call Ratio
Put / Call Open Interest Ratio
Margin Debt

Felmérés alapú mutatók Pl. AAII Sentiment Survey

Befektetői csoport alapú mutatók

Erős kezek (Strong Hands)
Mutual Fund Cash Position
Flow of Funds
Odd - Lot Balance Index

Céges indikátorok

Barron's Confidence index BofA: Sell-side és Bull and Bear CNN Fear and Greed Index Odd - Lot Balance Index

A piaci struktúra technikai indikátorai

Mozgóátlagok

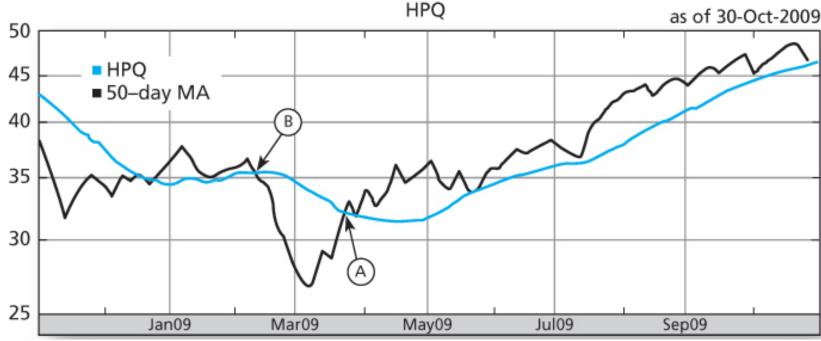
- Valamilyen mozgóátlag alkalmazása (5, 9, 12, 26 nap $\rightarrow$ 5 hét, 50 nap vagy 200 nap);
- Amikor az aktuális ár metszi a mozgóátlagot: vételi vagy eladási jel;
- Bull: ha az aktuális ár a mozgóátlag felett van;
- Bear: ha az aktuális ár a mozgóátlag alatt van.

Mélység

- A piaci index mozgását mennyire követik az egyes papírok;
- Gyakran az emelkedő és a süllyedő részvények számának különbségeként számolják;
- Iparágit is szoktak belőle számolni.

Trading Diary: Volume, Advancers, Decliners

	-	-	
Markets Diary		4.02 p.m. EST 11/02/09	
Issues	NYSE	Nasdaq	Amex
Advancing	1,604	1,277	234
Declining	1,434	1,414	223
unchanged	97	108	67
Total	3,135	2,799	524
Issues at			
New 52 Week High	28	25	4
New 52 Week Low	14	65	10
Share Volume			
Total	1,504,894,769	2,397,479,912	18,612,688
Advancing	795,587,220	1,226,163,683	9,216,888
Declining	681,280,499	1,121,231,398	7,688,900
Unchanged	28,027,050	50,084,831	1,706,900

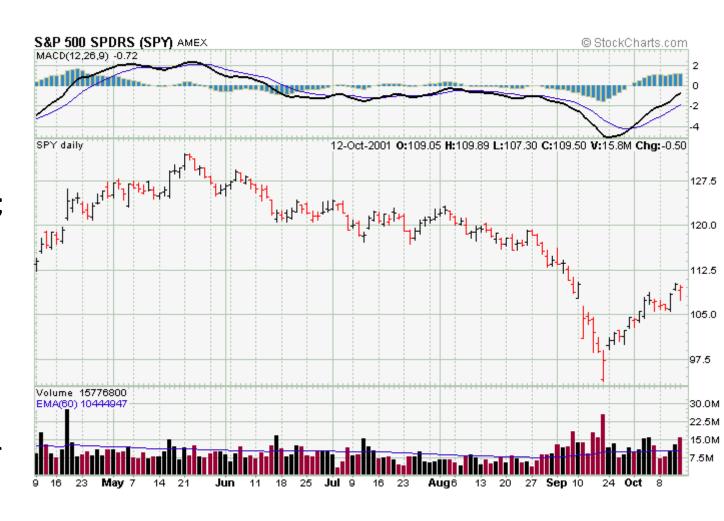

Mozgóátlag konvergencia/Divergencia (MACD)

- Gerald Appel fejlesztette tovább az egyszerű mozgóátlag szisztémát;
- Az Appel-féle MACD: a 12 és 26 napos mozgóátlag különbsége;
- A 9 napos mozgóátlag pedig a "jelzővonal", ami a jeleket generálja;
- Ha felfelé metszi a különbségfüggvényt, akkor vételi jelet ad;
- Ha lefelé, akkor eladásit;
- MACD a trend nélküli ("choppy")
   piacokon jön be többször, és sokszor
   nagy frekvenciájú kereskedésnél
   használják.

...és amikor a 200 napos mozgóátlag nem működik...

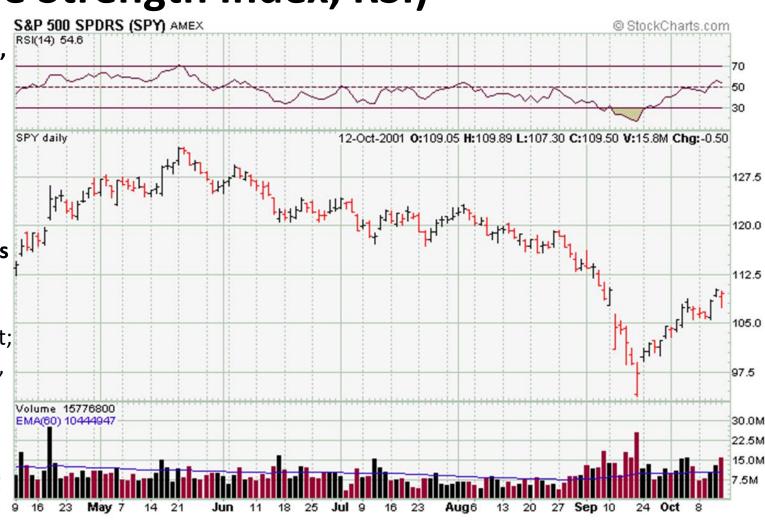

Relatív Erő Index (Relative Strength Index, RSI)

- Welles Wilder fejlesztette ki, hogy megállapítsa, hogy mikor túlvett vagy túladott egy papír;
- Az RSI egy újraskálázott mutatója annak, hogy mennyit megy átlagosan fel illetve le az ár egy bull illetve egy bear napon;
- RSI = 100 100 / (1 + RS) → RS = egy adott időkereten belüli átlagos növekedése a bull periódusnak, elosztva a bear periódusok átlagos csökkenésével;
- Az időkeret általában 14 kereskedési nap;
- Az RSI értéke értelemszerűen 0-tól 100-ig mehet;
- Ha az RSI 70 felett van, akkor túlvettnek tartják, tehát elvileg el kell adni, ha pedig 30 alatt van, akkor túladottnak, tehát meg kellene venni;
- A probléma az, hogy egy adott papír relatíve hosszú ideig tud a túlvettség vagy a túladottság állapotában lenni, ezért önmagában nem a legjobb eszköze az időzítésnek.

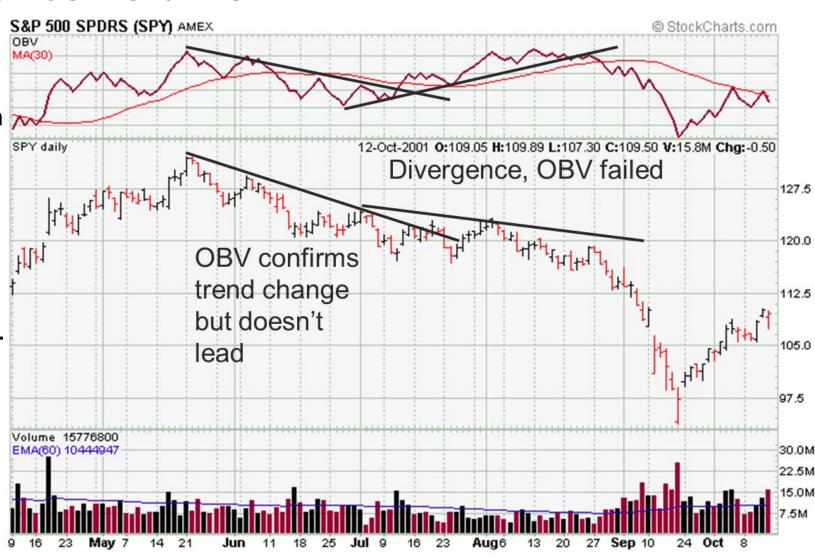

OBV indikátor: On Balance Volume

- Joseph Granville, a 60-70-es évek egyik leghíresebb technicistája találta ki;
- A számítás: bull napokon hozzáadjuk a mutatóhoz a forgalmat, bear napokon levonjuk -> mindig kumulálva, folyamatosan számolva;
- Granville: "a volumenváltozás mindig árváltozáshoz vezet";
- Használat: merre tart az ár vs. merre tart az OBV? Ha divergál az OBV, akkor trendfordulót jelez sokszor;
- Tehát ha az ár felfelé megy, az OBV pedig lefelé → közeleg a csúcs , és fordítva.

$$OBV = OBV_{prev} + \left\{ egin{array}{ll} volume & ext{if } close > close_{prev} \ \\ 0 & ext{if } close = close_{prev} \ \\ -volume & ext{if } close < close_{prev} \end{array}
ight.$$

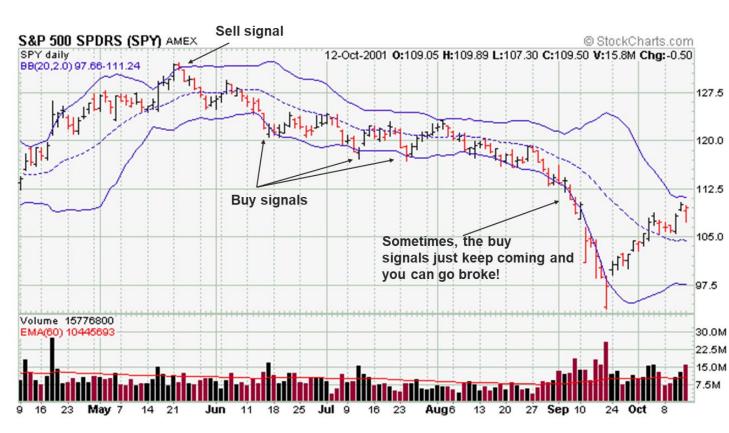

Bollinger Szalagok (Bollinger Bands)

- Bollinger: CNN-en volt technikai elemző, illetve a CNBC-n is rendszeres vendég;
- A Bollinger szalagok a záróár mozgóátlagán alapulnak (általában 1 hónap=20 kereskedési nap a mozgóátlag alapja);
- A szalagok 2 standard szórásra vannak a mozgóátlag alatt és felett;
- Ha az árfolyam a felső szalagot eléri: eladási jel;
- Ha az árfolyam az alsó szalagra esik: vételi jel;
- Ha a két szalag összeér, az annak a jele, hogy valamilyen nagy árváltozás jön, de irányát nem lehet megmondani;
- A vételi jelek historikusan jóval megbízhatóbbak az eladási jeleknél;
- Új mutató: 2010 BBImpulse → az árváltozás, mint a szalagok közötti sáv százaléka. %b = (utolsó ár alsó szalag) / (felső szalag alsó szalag) = 1 a felső szalagnál és nulla az alsó szalagnál → a momentumot mutatja.

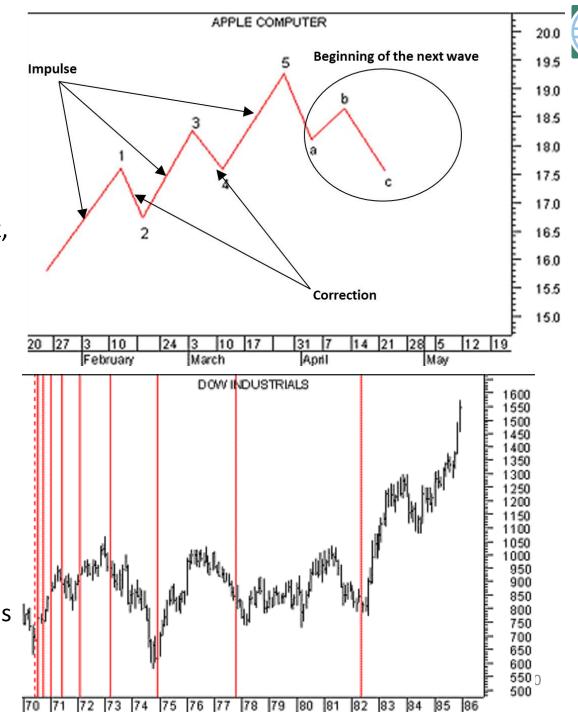

Elliott-hullámok

- R.N. Elliot 1939-ben a Financial Worldben írta le az elméletét → a piacnak van ritmusa, ezt fel lehet használni a jövőbeni árak előrejelzéséhez;
- **3 ciklus:** egy "Nagy szuperciklus", ebben Szuperciklusok, amiben pedig ciklusok;
- Ismétlődő 8-hullámos ciklusok: minden ciklusban 5 trendkövető mozgás (1,3, 5 impulzusok, a 2, 4 korrekciók) és 3 trenddel szembeni mozgás → "5-3" ciklus;
- A Fibonacci sorozat és az aranymetszés (1,618:1) használata a ciklus és mozgáshatároknál, illetve a volatilitás előrejelzésében: "Fibonacci-idő";

Működik vajon?

 Ki tudja? Nincs két olyan Elliott-hullámos technicista, aki ugyanazt értené a hullámokon, így az előrejelzések is | jelentősen eltérnek.

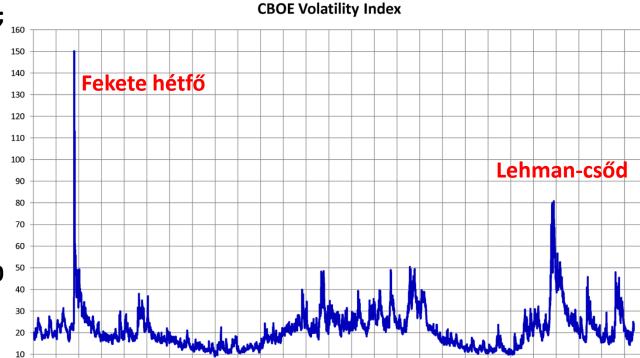

A félelemindex: VIX

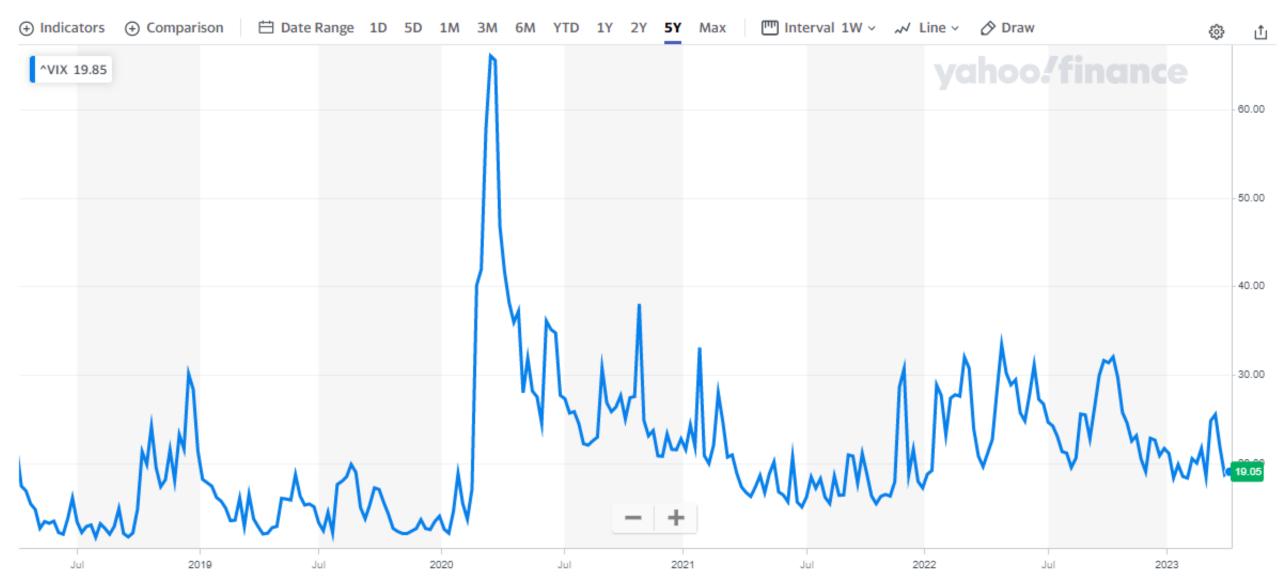
- A Chicago Board Options Exchange (CBOE) indexe → CBOE
   Market Volatility Index → a ticker: VIX ("Volatility Index");
- Volatilitás: a hozamok vagy várható hozamok szórásának elnevezése a befektetések világában → minél nagyobb, annál "volatilisebb" egy eszköz árfolyamának hozama;
- A klasszikus múltbeli volatilitást könnyű kiszámolni a múltbeli árfolyamokból;
- A jövőbeli volatilitást többek között az egyes eszközökre vonatkozó opciók (vételi illetve eladási) árából becsüljük ("implied volatility"/belső volatilitás);
- A VIX index a chicagói opciós tőzsdén kereskedett S&P500 vételi (call) és eladási (put) opciók ára alapján számolja valós időben a 30 napos előremutató volatilitását (évesítve) → 1993 óta (de visszaszámolják korábbra is);
- Ha magas → nő a kockázat, ha alacsony → csökken →
  sentiment indikátor, de már kereskedni is lehet rá
  (természetesen);
- Kritika: NEM mondja meg a jövőbeli volatilitást, csupán a vonatkozó piaci várakozásokra kapunk egy becslést belőle egy bizonyos módszerrel (Black-Scholes opcióárazási modell).

VIX 2018-23

Néhány piaci hangulat (sentiment) indikátor > normál és kontrárius szemlélet

Bizalmi Index / Confidence index:

 A 10 legmagasabban jegyzett vállalati kötvény hozamának átlaga, elosztva 10 közepesen minősített vállalati kötvényével. Ha 1-nél nagyobb, akkor bull.

TRIN Index (Arms Index):

- [(Növekvők száma / Csökkenők száma)/ (Növekvők volumene/ Csökkenőt volumene)];
- Ha a Trin > 1.0 bear, és fordítva. De van kontrárius értelmezés is;
- A hosszú távú Trin 1 alatti!

Put / Call Ráta:

- Egy adott papír eladási (put) és vételi (call) opciói volumenének aránya, azaz az eladási és vételi "fogadások" arányszáma;
- A historikus értéke 65% → ha ennél, vagy 1-nél nagyobb, akkor az eladási oldal van felülreprezentálva → de van ugyanígy kontrárius értelmezés is.

Mutual Fund Cash Position:

- Ha a készpénz szint alacsony: bear;
- Ha a készpénz szint magas: bull.

Odd - Lot kereskedés:

- Odd lot: a kisösszegű trade-ek, amiket vélhetően nem az "okos" pénz hajt végre (általában a 100 részvény alatti ügyletek);
- Számítás: odd-lot vételek száma/ odd-lot eladások száma;
- Ha 1-nél nagyobb -→ bear, mivel általában ez a befektetőréteg jelzi egy trend végét (végén vásárolnak, végén adnak el).

Flow of Funds Indikátor:

- A rövidre eladott papírok száma → ha magas, akkor nagyon sokan "fogadnak" az esésre;
- A brókerszámlák egyenlege → ha magas, akkor venni akarnak, ha alacsony, akkor előbb-utóbb el kell adniuk.

BofA Sell Side Indicator 1985-2023

Exhibit 1: Equity sentiment slightly worsened in March

Sell Side Indicator, 8/1985-3/2023

Source: BofA US Equity & Quant Strategy. Note: Buy and Sell signals are based on rolling 15-year +/- 1 standard deviation from the rolling 15-year mean. A reading above the red line indicates a Sell Signal and a reading below the green line indicates a Buy Signal

BofA GLOBAL RESEARCH

BofA Sell Side Indicator: a piaci hangulat változását mutatja -> Az elemzőcégek befektetési ajánlásai alapján (bull/ bear) rakják össze, a 15 éves mozgóátlag fölé és alá pedig behúzzák a sztenderd szórást.

• Ha a felfelé tart a vonal, az optimista, ha lefelé, az pesszimista hangulatot jelez, ami egyfajta kontrárius indikátorként használható: tehát ha a felső vonal közelébe kerül a trend (tehát extrém módon bull a hangulat), akkor az egy eladási jel lehet.

Japángyertya diagramok

Test/Body: vételi vagy eladási nyomás, és hogy mekkora

- Hosszú test → erős indikátor a vételre vagy eladásra;
- Rövid test → gyenge indikátor a vételre vagy eladásra;

Árnyék/Bajusz/Kanóc/Shadow: mi történt a kereskedés alatt

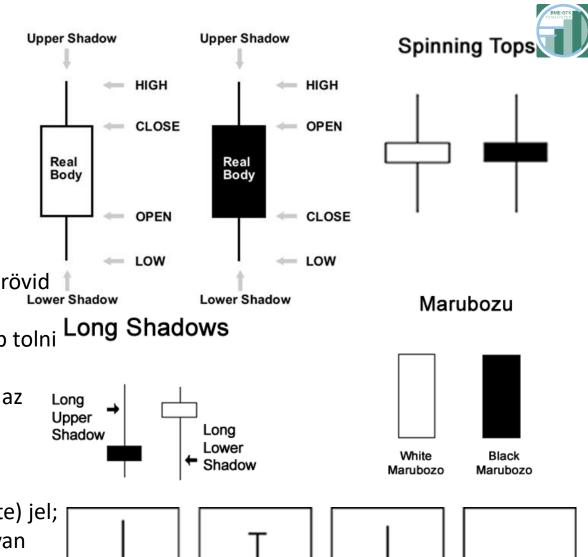
- Felső árnyék → magas kereskedés, alsó árnyék → alacsony kereskedés;
- Hosszú árnyék

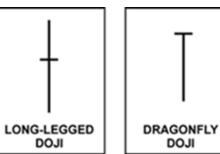
   a nyitástól és zárástól távol is volt kereskedés, rövid
   árnyék
   az akció a nyitó és záróárfolyamhoz közel történt;
- Hosszú alsó, és rövid felső árnyék → az eladók próbálták levinni az árat, de nem sikerül.

Alapformációk:

- Forduló tetők/Spinning tops: trendforduló;
- Marubozu: nincs árnyék → erős vételi (fehér) vagy eladási (fekete) jel;
- Doji: nincs vagy nagyon rövid a test → a nyitó és a záróár közel van egymáshoz → "küzdelem" a vevők és az eladók között;

  - Fontosak a megelőző gyertyák, mert sokszor trendfordulót mutatnak.
- De rengeteg egyéb formáció van: szimpla, dupla, tripla, stb.

Néhány japángyertya formáció

